

Posudek vedoucího na diplomovou práci *Morální filosofie Bernarda Williamse* od Bc. Šimona Haikla Koukala

Hlavní směřování

Šimon Haikl Koukal (dále autor) si klade za cíl obhájit „konstruktivnost“ filosofie Bernarda Williamse. Tomu bývá vytýkáno, že jeho úvahy o etice jsou převážně, ne-li výlučně negativní. Autor dokládá v závěrečné části, že takové stanovisko je při bližším přezkoumání neobhajitelné. Pojednání, které se zevrubně zabývá stěžejními motivy Williamsovy filosofie, z nichž mnohé jsou skutečně „destruktivní“, tak vyústí v představení „pozitivního“ či „konstruktivního“ jádra. Stěžejní momenty tohoto „konstruktivního jádra“ jsou pojmy pravdivost, upřímnost a preciznost, na jejichž základě autor formuluje Williamsovu koncepci autenticity.

Postup a zhodnocení

V první části autor vychází od odmítnutí externalistických důvodů pro jednání. Williamsovu pozici přitom explikuje primárně s ohledem na článek *Internal and External Reasons* (1979). Autor se přitom nespokojuje s vyložení Williamsovy pozice, ale zevrubně se zabývá rovněž Williamsovými kritikami a námitkami, které mohou být vůči odmítnutí externích důvodů uplatněny. Pozoruhodné je rovněž, že autor Williamsovu pozici jen deskriptivně nereprodukuje, ale ve Williamsově duchu ji představuje v její nejsilnější verzi. Neusnadňuje si ani „nakládání“ s kritikami – ať už se jedná o McDowellovu či Korsgaardovou: pokaždé je vylicí v nejsilnějším možném světle, a tak se vlastně nikdy nezabývá jen konkrétní kritikou, ale spíše argumentační typologií, s níž je třeba se vypořádat, chce-li někdo zastávat Williamsovu pozici.

V této první části dospívá autor k následujícím závěrům. Tzv. externalistická interpretace jednání vychází z představy, že nezávisle na smýšlení jednotlivce může existovat silný důvod pro konkrétní jednání a uvažuje-li člověk „správně“, nezbyvá mu než přistoupit na „rozumné“ argumenty. Williams oproti tomu tvrdí, že veškeré jednání vychází z již daného „dispozičního setu“, který není racionální, anebo přinejmenším není výlučně racionální povahy. Tento dispoziční set tvoří nejčastěji náklonnosti a tužby, jež jsou východiskem první osoby. Člověk již vždy musí *chtít* nějak jednat, aby skutečně jednal. Williams tak spolu s Hudem tvrdí, že rozvažování je za všech okolností podmíněno interními důvody.

Autor přesvědčivě ukazuje, proč je důsledné, když Williams ze své pozice odmítá různé verze úvah, které bychom typologicky zařadili k žánru „kategorický imperativ“, ale odmítá

rovněž utilitaristická východiska, jež sdílí s kategorickým imperativem důraz na nestrannost. Idea nestrannosti má sice důležité místo ve vědě a obecně na teoretické rovině, pakliže ji však vztáhneme na naše jednání, vznikne morálka, která je, jak autor ukáže v dalších částech, sama o sobě eticky problematická. S odmítnutím úvah vycházejících z nestrannosti pak jde ruku v ruce, že Williams chápe jednání expresivně – činy vyjevují, *kým* člověk je nebo přinejmenším, jak si rozumí.

V druhé části se autor věnuje Williamsově skepticizmu a tedy rozvíjí ten aspekt Williamsovy filosofie, který je patrně nejproslulejší a rovněž nejkritizovanější. Autor zde zdůrazňuje nietzschovskou inspiraci filosofova postupu. Williams v nietzscheovském duchu ukazuje, že základní pojmy morálních teorií nejsou tím, čím se zdají být – sice se tváří jako odpověď na otázku, jak mám jednat, ale ve skutečnosti nezůstávají na rovině úvah o dobrém jednání nebo dobrém životě, ale celý problém přeformulují do legalistického rámce. V tomto kontextu pak už nehovoříme o radě nebo reflexi, ale o soudu, ještě spíše o soudci hodnotícím jednání jako dobré, nebo zlé.

Člověk, který vznáší otázku po správném jednání či dobrém životě, o nic podobného typicky nestojí. Výsledkem je, že takové úvahy nejenže nepodávají odpověď, ony spíše samy maří to, co lze podle Williamse za dobré považovat. Sice vzbuzují dojem zájmu o druhého, ve skutečnosti však zpravidla uvíznou v určité podobě sebestřednosti. Člověk se totiž pod nárokem morálního soudce začne obávat o sebe samého a příliš se rozmůže jeho svědomí. Tato zvýšená citlivost na morální pochybení z něho činí člověka, který se zajímá spíše o sebe než o druhého. Jinými slovy zde vyrůstá určitá podoba toho, co Nietzsche odsoudil pod názvem asketický ideál.

Autor toto vyústění morálních systémů vystavených nejčastěji na pojmu povinnosti ilustruje problematičností morálního pohledu na slib. Na obecné rovině platí, že člověk by měl daný slib dodržet – to je ostatně analyticky zahrnuto v pojmu slibu samého. Ovšem existují konkrétní a veskrze banální situace, kdy se takové počínání vůbec nehodí, a to proto, že ten, komu byl slib dán, by o podobné dodržení sám nestál. Autor nabízí následující příklad: Jeden kamarád slíbí druhému, že dorazí v určenou dobu na určené místo. Dotyčný však potká ženu, která jej zaujme a on by ji mohl lépe poznat. Je pravděpodobné, že kamarád by za těchto podmínek nechtěl, aby dotyčný svůj slib dodržel. Pakliže ten svůj slib přesto dodrží, nečiní tak nejspíše s ohledem na přítele samého, ale na sebe samého a hrozbu špatného svědomí z nedůslednosti. To podle Williamse nesvědčí o praničem chvályhodném. Autor výstižně komentuje: „Morální systém se svým hypertrofovaným zohledňováním druhých tak paradoxně končí v zahleděnosti do sebe sama právě tam, kde se zcela přirozeně jeví být patřičné mít na očích druhého.“

V nejpodnětnější závěrečné části se autor přivrací konstruktivnímu rozměru Williamsovy filosofie. Pozitivní přínos spatřuje v syntéze řeckého a moderního světonázoru, z něhož vzhlíná Williamsův pohled na to, proč je morálka nevyhovující na straně jedné, a na straně druhé se zde rýsuje odpověď na to, co je hlavním posláním etiky. Pro autora je stěžejní „antický“ pojem studu, který odlišuje od morální viny. Zatímco vina poukazuje k sebeprožívání, stud odkazuje k druhému člověku, který není soudcovským nadjád, ale rovným protějškem ve „společensví cítění“. Tohoto druhého *neposloucháme* jako morálního arbitra, ale *hledíme* na něj a podle něho se koordinujeme.

Není cílem stát se veskrze morálním jedincem, ale být autentickým. Co to znamená? Schopnost autenticity se opírá o naši schopnost pravdivosti, a ta je tvořena dvěma základními ctnostmi – upřímností (*sincerity*) a precizností (*accuracy*). Obojí směřují k druhému člověku: jsme-li upřímní, může se druhý spolehnout na to, že to, co říkáme, skutečně tak míníme, a jsme-li precizní, znamená to, že naše deklarovaná přesvědčení mohou být dlouhodobě pokládána za naše vlastní.

Autentický může člověk být jen pod podmínkou svobody. Ta však není nezávislostí odpoutaného já. Spíše vychází z podmínek, které nás předcházejí, a vyrůstají rovněž z niterných popudů, jichž sami nejsme původci. V tomto smyslu je pro autora rozhodující výrok zaznívající již ve Williamsově raném díle *Morality*. Filosof zde cituje slova Davida Herberta Lawrence: „Odhal svůj nejhlubší popud (*impulse*) a nech se jím vést!“ Autenticita spočívá ve schopnosti založit svobodu na tomto původním popudu. Pojí se v něm moment náhody a vlastního (před)určení s možností důvěry v to, že právě to, co není tak zcela v mé moci, mi umožňuje svět vidět jedinečným způsobem a zanechat o něm pravdivé, tedy „upřímné“ a (z mého hlediska) i „precizní“ svědectví.

K práci nemám kritické připomínky, dílčí problémy jsme řešili během konzultací. V této fázi mohu konstatovat, že pojednání přesahuje standardy. Jedná se o samostatný a mimořádně zdařilý interpretační výkon. Autor se přitom zabývá tematikou, která v českém prostředí není hojně reflektována, přinejmenším nikoliv tak často, jako je tomu v případě témat spojených s dávnými filosofickými velikány. Za zmínku tak stojí, že autor své téma, východisko i směrování zformuloval samostatně. Zvláště chci zdůraznit, že mé zásahy byly veskrze kosmetické. Tím spíše zaujme zralost výkonu i pečlivost, s níž je práce napsaná jak po formálně, tak stylistické stránce. Skvělé jsou i zdánlivé drobnosti: třeba způsob, jak se autor v závěru dokázal odvrátit od dosavadního žánru a argumentace, téma jako by „oběhnout“ a s nadhledem je zhodnotit z jiného hlediska. Působní to jako drobnost, podle mě to svědčí o značném umu.

Závěr

Autor si jednoznačně zaslouhuje nejvyšší hodnocení, tedy známku výborně.

V Praze, 17. 8. 2020

Tereza Matějčková, PhD.